

Groby wojenne na cmentarzu Rakowickim – informacje historyczne

Na terenie cmentarza Rakowickiego w czasie I wojny światowej odbywały się pochówki żołnierzy poległych oraz zmarłych w krakowskich szpitalach lub w trakcie transportu z pól bitewnych, wskutek ran, kontuzji i chorób odniesionych w trakcie działań wojennych. Wydzielone wówczas do pochowań żołnierzy kwatery (lub części kwater i pasów) cmentarza miejskiego oznaczono jako cmentarz wojenny nr 388 Kraków-Rakowice, który był największą wśród nekropolii twierdzy Kraków i podlegał opiece kolejno dowództwa Festung Krakau, Kriegsgräber Abteilung Krakau, a następnie Okręgu Generalnego Krakowskiego Wojska Polskiego.

W części południowej cmentarza Rakowickiego powstała wyodrębniona Kwaterna Poległych w czasie I wojny światowej wraz z pomnikiem – Mauzoleum oraz pomnikiem Legionów Polskich (wzdłuż muru od strony południowej cmentarza), natomiast po stronie północno-zachodniej – gdzie również usytuowane były groby wojenne z lat 1914-1921, indywidualne i masowe – nie zostały zrealizowane plany utworzenia analogicznego, wyodrębnionego kompozycyjnie założenia wojskowego, z pomnikiem na osi.

Po zakończeniu I wojny światowej, w latach 1919–1920 (zwłaszcza przed utworzeniem w Krakowie jesienią 1920 r. odrębnego cmentarza wojskowego), na tych samych kwaterach cmentarza Rakowickiego kontynuowano pochówki żołnierzy poległych, zmarłych z ran lub chorób odniesionych w czasie wojen polsko-czechosłowackiej, polsko-ukraińskiej oraz polsko-bolszewickiej.

Na cmentarzu Rakowickim w latach 1914–1920/1921 pochowanych zostało ponad 9000 żołnierzy i jeńców różnych armii i narodowości (z armii austro-węgierskiej, rosyjskiej, niemieckiej, Legionów Polskich i Wojska Polskiego, żołnierzy włoskich, tureckich, jeńców rosyjskich, serbskich, rumuńskich, ukraińskich, kozaków z armii Bredowa, bolszewików) oraz osób cywilnych zatrudnionych przez wojsko, w grobach indywidualnych lub zbiorowych.

Informacja o osobach pochowanych w odnowionych grobach wojennych:

Pochowani to: pięciu żołnierzy c.k. armii austro-węgierskiej zmarłych między 1917 a 1919 r., różnej narodowości (Czech, dwóch Austriaków – lotników pochowanych we wspólnym grobie oraz dwóch Polaków) oraz siedmiu żołnierzy Legionów Polskich i Wojska Polskiego: kapral Tadeusz Rysakowski (zmarły jesienią 1918 r., wskutek odniesionych ran w walkach na Wołyniu); podporucznik Paweł Probosz oraz plutonowy Ferdynand Knych (zmarli w lutym 1919 r., w wyniku ran odniesionych w walce z Czechami w obronie Śląska Cieszyńskiego); Stanisław Czapiak vel Czaplík (szeregowy, pułk 13, zmarły w marcu 1919 r. w szpitalu Załogi); sierżant Jerzy Szeruda (lotnik zmarły wskutek upadku samolotu w trakcie lotu bojowego w czasie wojny polsko-ukraińskiej); podporucznik Kazimierz Koniński (poległy we wrześniu 1919 r. pod Dryssą w czasie wojny polsko-bolszewickiej, porucznik Władysław Petrykiewicz

(zmarły w listopadzie 1920 r. „w następstwie trudów wojennych”), jeden jeniec ukraiński – Edward Nowak (maszynista, zmarły w szpitalu w lutym 1919 r.).

1) Jan Formandl, kanonier, żołnierz armii austro-węgierskiej zmarły 22 kwietnia 1917 r. w szpitalu wojskowym epidemicznym nr 1 w Krakowie, w wieku 40 lat, zatrudnienie: Art. Z.O. Krakau Kan.; (wymieniony na Liście strat z 11.01.1916 jako ranny, data ur. – 1877; 25. domobranecký pěší pluk (k. k. Landsturm Infanterieregiment Nr. 25) pochodził z Hodonina (*Göding*) na Morawach).

Grób o lokalizacji: cmentarz Rakowicki, kwatera XXII b, rząd północny, grób nr 3 od prawej. W terenie: grób ziemny z nagrobkiem w formie obelisku z szarego granitu na podstawie z piaskowca, inskrypcja: JAN / FORMANDL / C.K. DOMOBR. PLUK. 25 / 1877–1917

2) Władysław Brózda, żołnierz armii austro-węgierskiej 13. pułku piechoty, zmarły 22 sierpnia 1917 r. w szpitalu wojskowym epidemicznym nr 1 w Krakowie, w wieku 21 lat, zatrudnienie: *Stabsabtlg. Mil. Gener. Gouvernen. Lublin, Inf.*

Grób o lokalizacji: cmentarz Rakowicki, kwatera XXII b, rząd północny, grób nr 5 (dawne określenie lokalizacji: kwatera XXII, rząd pn., grób nr 42).

W terenie: grób ziemny z nagrobkiem (postument i obramowanie mogiły z piaskowca, fotografia żołnierza na porcelanie); na tablicy inskrypcja: WŁADYSŁAW BRÓZDA / ŻOŁNIERZ 13 P.P. / * 14. 9. 1896 / + 22. 8. 1917 / CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI

Dwaj żołnierze armii austro-węgierskiej, 1. oddziału lotnictwa:

3) Franz Schenk, k.u.k. Flieg. Ers. Truppe, Flieg. Ers. Komp. Nr 10, R.U.O.; zmarły 26 lipca 1918 r. w miejscowości Chybi (Chybie?) koło Dziedzic w wieku 25 lat.

4) Albert Hedrich (vel Hedrich Albert / Hedrich Adalbert), k.u.k. Flieg. Ers. Truppe, Flieg. Ers. Komp. Nr 10; zmarły 26 lipca 1918 r. w miejscowości Chybi (Chybie?) koło Dziedzic w wieku 29 lat.

Zginęli wskutek upadku samolotu, pochowani obok siebie, grób o lokalizacji: cmentarz Rakowicki, kwatera XXVII, rząd 15, grób nr 38, 39.

W terenie: wspólny z nagrobek z piaskowca w formie kamiennego kopczyka z nieregularnych, „łamanych” bloków piaskowca, zwieńczonego kamiennym krzyżem; na tablicy wykonanej z „marmuru dębnickiego” wykuta inskrypcja: HIER RUHEN / FRANZ / SCHENK / R.U.O. / HEDRICH / ADALBERT / PILOT/ ABGESTURZT AM 26 VII 1918./ RUHE SANFT//

5) Tadeusz Rysakowski, kapral, żołnierz Legionów Polskich, 1. Brygady, reg. 5, baon 5, 4. kompania. Odbył z 1. Brygadą Legionów Polskich kampanię w 1914 r. i w 1915 r. z pułkiem 6. Legionów. Według listy strat służył I p. IV baon I komp., ranny pod Krzywopłotami (XI 1914) przebywał 16 lutego 1915 w szpitalu w Kętach. Zmarł 4 września 1918 r. w wieku 22 lat, w szpitalu w Krakowie, „wskutek rany odniesionej pod Kamieniuchą na Wołyniu” (z nekrologu opublikowanego w krakowskim „Czasie” 09.09.1918 r.).

Grób o lokalizacji: cmentarz Rakowicki, kwatera XXVII, rząd 18, grób nr 4.

W terenie: grób ziemny z nagrobkiem ze sztucznego kamienia (betonowej zaprawy z domieszką jasnego kruszywa) – w formie obramowania z prostą pulpitową tablicą napisową (tzw. attyką), inskrypcja wykuta na attyce: TADEUSZ / RYSAKOWSKI / KAPRAL 1 BRYG. \5 BAON POL. LEG. / + 4.9.1918. Nad napisem zarys po niezachowanej owalnej fotografii.

6) Mieczysław Szufa, zmarły 13 października 1918 r. w Krakowie, w wieku 23 lat; żołnierz armii austro-węgierskiej (na karcie zgonu: Sch. R. 16; według inskrypcji na nagrobku: jednoroczny ochotnik 16. pułku piechoty).

Grób o lokalizacji: cmentarz Rakowicki, kwatera XXVII, rząd 19, grób nr 2.

W terenie: grób ziemny z nagrobkiem z piaskowca (postument z kamiennym krzyżem), inskrypcja wykuta na tablicy granitu krystalicznego: Ś.P. / MIECZYŚLAW / SZUFA / JEDNOROCZNY OCHOTNIK 16 P.P. / PRZEŻYWSZY LAT 23. / + 13/X 1918. / POKÓJ JEGO DUSZY. Pod wnęką na tablicę widoczny owalny ślad po niezachowanym zdjęciu na porcelanie.

7) Paweł Probosz, żołnierz Wojska Polskiego, podporucznik zapasowy, zmarły 1 lutego 1919 r., przywieziony z frontu czeskiego, zmarł w Szpitalu Załogi w Krakowie w wyniku rany postrzałowej odniesionej w walce z Czechami w obronie Śląska Cieszyńskiego. Odznaczony pośmiertnie orderem Virtuti Militari.

Grób o lokalizacji: cmentarz Rakowicki, pas 33b, rząd 2, grób nr 24 (w terenie rząd 1, grób nr 56). Na grobie ustawiony nagrobek w formie postumentu z piaskowca zwieńczonego krzyżem, z płaskorzeźbioną dekoracją (motyw wici roślinnej – kwiatów lili), fotografią na porcelanie z portretem młodego żołnierza oraz tablicą napisową. Mogiła ujęta kamiennym obramowaniem / węgarami. Inskrypcja: TU SPOCZYWA / Ś.P. / PROBOSZ / PAWEŁ / P.PORUCZNIK WOJSK / POLSKICH KTÓRY POLEGŁ / W WALCE Z CZECHAMI NA / ŚLĄSKU 1 II 1919 W 23 R. ŻYCIA / WIEM ŻE ODKUPICIEL MÓJ ŻYJE/ I W OSTATECZNY DZIEŃ NAD / PROCHEM MOJEM STANIE//

8) Ferdynand Knych, żołnierz Wojska Polskiego, plutonowy (sekcyjny) zmarły 12 lutego 1919 r. w szpitalu Załogi w Krakowie, przywieziony pociągiem sanitarnym z frontu czeskiego.

Grób o lokalizacji: cmentarz Rakowicki, kwatera XXVIIb, rząd północny, po lewej grobu Jana Simandla (dawne oznaczenie: kwatera XXVI-płn.-21).

Nagrobek z piaskowca (tablica tzw. attyka) oraz betonu (węgary i płyta podattyczna). Powierzchnia attyki obrobiona kamieniarsko w żłobki – prążki. Na osadzonej w attyce tablicy z czarnego granitu wykuta inskrypcja: FERDYNAND KNYCH / ZMARŁ 21 R. ŻYCIA WSKUTEK ODNIESIONYCH RAN / W BITWIE POD SKOCZOWEM W R. 1919

9) Jerzy Szeruda, sierżant Wojska Polskiego – Eskadra lotnicza nr 5, zmarły 16 lutego 1919 r., na lotnisku w Przemyślu, w wieku 29 lat; przyczyna zgonu: śmierć powstała wskutek spadnięcia z aparatem lotniczym (w trakcie manewru po starcie na lot bojowy na samolocie

Rumpler C.IV – w czasie wojny polsko-ukraińskiej; informacje na podstawie: Marian Romeyko (red.), *Ku czci Poległych Lotników księga pamiątkowa*, Warszawa 1933).

Grób o lokalizacji: cmentarz Rakowicki, kwatera XXVI b, rząd zachodni, grób nr 6.

W terenie: grób ziemny z nagrobkiem z piaskowca w formie kamiennego obramowania ze stojącą pulpitową attyką o płaskorzeźbionej dekoracji (motywy wolut, uszaków, kwiatów), z osadzoną fotografią lotnika; na tablicy wykuta inskrypcja: JERZY SZERUDA / SIERŻANT PILOT / * 16/X 1891 NA ŚLĄSKU / + 16/II 1919 POD PRZEMYŚLEM // BĄDŹ WIERNY AŻ DO ŚMIERCI / A DAM CI KORONĘ ŻYWOTA / OBJ. 2. 10//

10) Edward Nowak, jeniec ukraiński (dane wg adnotacji na karcie zgonu), zmarły 17 lutego 1919 r. w wieku 38 lat, w szpitalu epidemicznym w Krakowie (leczony przez lekarza wojskowego), miejsce stałego zamieszkania: Nemojan, Wiszków, Morawy, na nagrobku inskrypcja w języku niemieckim i określenie zawodu Lokomotiv Führer – maszynista.

Grób o lokalizacji: cmentarz Rakowicki, kwatera XXVI b, rząd zachodni, grób nr 7.

W terenie grób ziemny z nagrobkiem z piaskowca w formie kamiennego obramowania ze stojącą pulpitową attyką o płaskorzeźbionej dekoracji (motywy wolut, uszaków, kwiatów) – nagrobek identyczny z nagrobkiem na grobie Jerzego Szerudy; na tablicy wykuta inskrypcja w języku niemieckim: HIER RUHT IN FRIEDEN / MEIN INNIGST GELIEBTER GATTE UND VATER / EDUARD NOWAK / LOKOMOTIV FÜHRER / GEBOREN AM 15/IV 1883. / GESTORBEN AM 17/II 1919./ RUHE SANFT//

11) Stanisław Czapiak (vel Czaplík), szeregowy, pułk 13; zmarły 27 marca 1919 r. w szpitalu Załogi, w wieku 25 lat; przyczyna zgonu: rana postrzałowa.

Grób o lokalizacji: cmentarz Rakowicki, kwatera XXVI a, rząd zachodni, grób po lewej Iglickiego (dawne określenie lokalizacji: kwatera XXVI, rząd zachodni, grób nr 32). W terenie: grób ziemny z nagrobkiem (postument z piaskowca na obramowaniu, krzyż, fotografia na porcelanie); na tablicy inskrypcja: STANISŁAW / CZAPIK / PRZEŻYŁ LAT 25 / ZAKOŃCZYŁ ŻYCIE 27/3 1919 / Co dałeś wzięłeś, twoje było Boże / Największą boleść przyjmuję w pokorze / A chociaż łzami płaczemy krwawymi/ Bądź wola twoja w niebie i na ziemi / PROSI O ZDROWAŚ MARYA.

12) Kazimierz Koniński, podporucznik 5. pułku piechoty Legionów, zmarł 10 września 1919 r. w wieku 22 lat. Służył w Legionach Polskich w czasie I wojny światowej w 2 pułku piechoty. Na Liście chorych, rannych, zabitych i zaginionych legionistów do kwietnia 1915 r. widnieje informacja, że 6 grudnia 1914 r. przebywał w szpitalu w Wiedniu. W czasie wojny polsko-bolszewickiej poległ pod Dryssą dowodząc plutonem 5 kompanii, w walkach o Batrukowszyznę i dwór Tomasze, gdzie 5 kompania zdobyła karabin maszynowy i kilkuset jeńców. W publikacji *Zarys historii wojennej 5-go pułku piechoty legionów* (oprac. mjr Kazimierz Bąbiński, Warszawa 1929, s. 41, 67, 81) figuruje na liście oficerów odznaczonych krzyżem srebrnym Orderu Virtuti Militari V kl. Jego zwłoki przewieziono do Krakowa w kwietniu 1920 r. i pochowano na Cmentarzu Rakowickim. Lokalizacja grobu: cmentarz Rakowicki, kwatera XVIII, rząd zachodni, grób nr 42 od prawej (w terenie grób nr 4

w rzędzie zachodnim). Na grobie nagrobek z piaskowca w formie prostego sarkofagu. Na płycie nakrywowej wykuta obszerna inskrypcja, uczytelniona w trakcie prac konserwatorskich:

KAZIMIERZ KONIŃSKI / SŁUCHACZ FILOZOFII UNIW. JAGIELL. / PODPORUCZNIK
5 P.P. LEGIONÓW / UCZESTNIK KAMPANII KARPACKIEJ I OBRONY LWOWA /
URODZONY DNIA 23 PAŹDZIERNIKA 1896 R. / POLEGŁ BOHATERSKĄ ŚMIERCIA
POD DRYSSĄ / 10 WRZEŚNIA 1919 R. // POLSKI PRZECHODNIU TY JESTEŚ TEGO
GROBOWCA DŁUŻNIKIEM / MŁODY SPOCZYWA TU ŻOŁNIERZ ŻYCIE
ODDAWSZY BEZ SKARGI / TWOJEJ WOLNOŚCI ZWYCIĘSTWU – JEST LI ISKIERKA
W TWEJ PIERSI / CNOTY MĘSTWA TO SPŁACISZ DŁUG TEN OJCZYŹNIE BEZ
SKARGI

13) Władysław Petrykiewicz, porucznik zawodowy, zmarł 27 listopada 1920 r. w szpitalu wojskowym nr 2 w Krakowie, w wieku 37 lat, zatrudnienie (przydział): Dowództwo Naczelne Wojska Polskiego – Warszawa; jak głosi inskrypcja na tabliczce: Ś. P. / WŁADYSŁAW KONSTANTY / PETRYKIEWICZ / OFICER 2 BRYGADY – KAPITAN W.P. / UR. 21 STYCZNIA 1883. / ZMARŁ W NASTĘPSTWIE TRUDÓW / WOJENNYCH 27 LISTOPADA 1920 / CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI

Grób o lokalizacji: cmentarz Rakowicki, kwatery XVIII, rząd zachodni, grób nr 45 od prawej (w terenie grób nr 1 w rzędzie zachodnim – mogiła ziemna z żeliwnym krzyżem z owalną metalową tabliczką imienną, w trakcie prac konserwatorskich wykonano nowy postument z betonu jako podstawę dla krzyża; krzyż ustawiony na grobie Władysława Petrykiewicza reprezentuje spotykany na cmentarzu Rakowickim na grobach żołnierzy z I wojny światowej oraz z lat 1919–1920 jeden z typów krzyży na groby wojenne projektu Hansa Mayra – metalowy krzyż łaciński z okrągłym środkiem, w którym umieszczano żeliwne lub emaliowane tabliczki, tarcza okolona falistymi liniami. W trakcie prac remontowych wykonany został m.in. nowy postument z betonu jako podstawa dla krzyża.